

Adam i det perfekte frikonkurransemarkedet

Novelle av Karine Nyborg

Jeg er redd for å bli skuffet, tenker Adam, det er ikke annet.

Romdrakten er tett og stiv som en blikkboks, det er for sent å tørke svetten fra pannen nå.

I den heldekkende drakten er Susanne knapt gjenkjennelig. Bare øynene synes under det åpne visiret, uttrykksløse som vanlig. Adam blunker til henne, ser til sin glede at hun blunker tilbake, det er ingen tvil, hun har virkelig forandret seg.

– Er dere klare?

Guidens stemme er høy og klar i hodetelefonene. Gjennom beskyttelsesvinduet møter Adam blikket hans.

– Ja, sier han.

Guiden snur seg mot Susanne.

– Ja, sier hun.

– Som sagt, sier guiden, – jeg er med dere på øret, men kontakten kan bli brutt ved ankomst. Returtransporten går presis. Ikke kom for sent.

Adam venter utålmodig på at visirene skal lukkes. Han har ikke bedt om noen guide, det var reisebyrået som insisterte. Ikke at han kan klandre dem, han har ikke nevnt at både Susanne og han er spesialister i mikroøkonomisk analyse, at de falt for hverandre på en forelesning i avansert konsumentteori.

– Ja, ja, sier guiden, – det går sikkert fint. God tur!

Han vrir den store hendelen mot høyre med et klikk. En svart skygge kommer glidende ovenfra, fulgt av en svak summing. Adam får et glimt av Susannes øyne, oppspærrede, som om hun angret,

før skyggen dekker synsfeltet og alt blir svart.

Susanne er da aldri nervøs.

Summingen stanser. Mørket er komplett. Ikke en lyd er å høre.

Suget oppstår tilsynelatende fra ingenting, river i ham, en sentrifuge, han svimler, mister fornemmelsen av tyngde, opp og ned, automatisk griper han etter Susannes hånd, hvor er den, hvor er hun, hvordan kunne de velge en bryllupsreise med separat forflytning?

– Joda, hadde kundebehandleren i sentrumsfilialen sagt, – du har rett, det er nevnt på nettsidene våre.

Hun var liten og mørk, kledd i skjørt og rød bluse med firmalogo.

– Men for å være helt ærlig, fortsatte hun, – er det mest for markedsføringsformål. For å illustrere bredden i tilbudet, hvis du skjønner. Vi sender sjelden folk dit.

Han så avventende på henne. Hun kremtet.

– Vi har aldri sendt noen dit, presiserte hun.

Hun snudde seg mot Susanne og smilte bredt.

– Men, fortsatte hun, – vi har fantastisk mye annet spennende. Galtvort og Andeby er nok de mest populære destinasjonene våre for tiden, særlig for familier. Par velger ofte Edens hage, hvis de vil ha noe landlig, eller Valhall, for dem som mer er ute etter fest og moro. Men altså, hvis jeg virkelig skulle anbefale en bryllupsreise (her dultet hun fortrolig borti Susannes skulder), så må jeg si: Ingenting slår Lothlorien.

Susanne la armene taust i kors. Blikket til kundebehandleren flakket. Adam ble urolig; skjont han beundret Susannes ignorerings av sosiale koder, lot denne egenskapen dessverre sjelden til å fremme effektiviteten hennes.

– Hvis det primært er utopier dere er ute etter, sa kundebehandleren, – så har vi flere godt utprøvde tilbud i den sjangeren. Hva med Platons idealstat? Proletariatets diktatur? Det siste er faktisk fabelaktig.

– Vi kom ikke for å bestille anbefalinger, påpekte Susanne. – Vi kom for å bestille en reise.

Kundebehandleren betraktet henne med sammenpressede lepper. Hun vendte seg mot Adam, tok et skritt frem så Susanne havnet halvt bak henne, og satte øynene i ham.

– Reisemålet er ikke ordentlig utprøvd, sa hun. – Og dessuten.

– Dessuten? sa Susanne.

– Dessuten, sa kundebehandleren, fortsatt med blikket i Adams, – egner det seg virkelig usedvanlig dårlig for en bryllupsreise.

Jeg håper du har funnet deg vel til rette i transporten.

Guidens stemme bryter gjennom mørket, fjernere nå, metallisk.

Velkommen til denne turen til det perfekte frikonkurransemarkedet. Vi vil nå gjennomgå våre sikkerhetsrutiner og ber om din fulle oppmerksomhet.

Suget er fremdeles sterkt, men stabilt, svimmelheten har avtatt, i stedet kjenner Adam nysgjerrigheten melde seg igjen. Endelig skal han få se, ved selvsyn, denne verdenen som har fascinert ham helt fra de tidligste studiedagene, så utopisk at en person med hans barndomserfaringer knapt kunne ha trodd på den, hadde det ikke vært for at eksistensen ble matematisk bevist allerede i 1954: et samfunn blottet for lureri, fortielse, tvang og mobbing.

Det følgende er et sammendrag av informasjon du har fått ved bestilling og allerede bør være kjent med. Vårt byrå har ikke erstatningsansvar for uforutsette hendelser som måtte inntreffe under oppholdet. Den reisende er selv ansvarlig for å orientere seg om praktiske og kulturelle forskjeller før ankomst. Merk at for reisemålet du nå er på vei til, er kulturforskjellene særlig store, da det ikke er snakk om en annen kultur, men ingen kultur.

Det perfekte frikonkurransemarkedet er blant verdens mest innflytelsesrike utopier. I denne fiksjonen,

hvis opprinnelse ofte tilskrives Adam Smith og hans «usynlige hånd», er egeninteresse og samfunnsinteresse ett og det samme – å forfølge egne, snevert egoistiske mål er automatisk også til samfunnets beste.

Flere ulike versjoner av utopien finnes. Felles for dem er følgende: De er konstruert slik at fri handel aldri kan være til skade, kun til gagn. Denne bemerkelsesverdige egenskapen har gjort fiksjonen til et kjerne-redskap for samfunnsøkonomisk analyse. Faktisk utgjør den selve målestokken for økonomers vurdering av politikk: Der hvor den virkelige verden avviker fra utopien, såkalt markedssvikt, kan politiske inngrep behøves; der verden likner utopien, er tiltak overflødige, da det perfekte frikonkurransemarkedet fungerer perfekt.

Din reise går til versjon 14b i vår katalog: en variant av den «verden uten markedssvikt» som universiteter over hele verden presenterer for sine ferske økonomistudenter – kjernepunktet i ethvert standardkurs i elementær mikroøkonomi.

– Hallo, roper Adam. – Hallo! Unnskyld. Hopp over alt det der. Vi kan det.

Beklager. Det er lovfestet. Det inngår i sikkerhetsrutinen.

– Susanne! roper han. – Få ham til å tie stille!

Hun kan ikke høre deg.

Guiden lyder snurt.

Jeg går ut fra at du er interessert i din egen sikkerhet. Hvor var vi? Ja. Altså. Turisthåndbøker foreligger ennå ikke. Vi vil derfor kort oppsummere viktige trekk som går igjen i omtalene av reisemålet.

Alt av interesse kan kjøpes og selges til markedspris.

Ingen har makt over markedsprisene. Alle betrakter prisene som gitte.

Hemmeligheter finnes ikke: alle har tilgang til den samme informasjonen.

Eksterne effekter – påvirkning av andre unnatt som del av en handel – finnes ikke.

Fellesgoder, som er tilgjengelige for alle og fritt kan brukes av alle, finnes ikke.

Adam stønner. Tross populariseringen er guidens oppramsing like perspektivløs som alle andres, teknisk, upoetisk, hvorfor påpeker han ikke, for eksempel, at han snakker om en verden uten krig?

Adam får lyst til å lekse opp, men holder munn, han har ferie. Han kjenner bare én person som fullt ut forstår det perfekte frikonkurransemarkedet, som dermed også forstår symbolikken

i å reise sammen til en verden med full åpenhet, uavhengighet og frihet: Susanne. Han tenker på varmen fra kroppen hennes kvelden i forveien, da de lå under dyna, fremdeles andpustne, og hun sa:

– Adam. Hva tror du skjer med det perfekte frikonkurransemarkedet når det kommer turister dit?

– Hm?

– Alle selvmotsigelsene. Tenk om alt bare kollapser.

– Susanne. Det er ingen selvmotigelser. Eksistensen er matematisk bevist.

– Det er ingen tilreisende i det beviset.

– Shh.

Adam la armen rundt henne.

– Tar hjernen din aldri pause? sa han og lo.

Susanne la hodet på skulderen hans og dro dyna bedre over seg.

– Ja, ja, sa hun og gjespet, – det går sikkert bra. Alle verdener har sine uløselige mysterier. Døden. Universets uendelighet.

Og så sovnet hun, armen over brystet hans, pannen mot hans hals. Men dagen etter, på vei hjem fra jobb, sto han på bussen og tenkte på det hun hadde sagt, det tiltalte ham, at det perfekte frikonkurransemarkedet skulle ha likhetstrekk med døden, med universets uendelighet. Og bussen sneglet seg frem til krysset, medpassasjerene sto tett i tett rundt ham og luktet svette og dårlig ånde, og Adam noterte seg at dette ville han slippe i det perfekte frikonkurransemarkedet, at kø er et standardeksempel på eksterne effekter, svettelukt også, dårlig ånde. Og bussen svingte mot Skøyen og medpassasjerenes hoder sperret utsikten; men mellom dem, i et glimt, så han sjøen, himmelen, sola blinket i krusningene, høyt over seilte et par måker på vinden. En trailer kom i veien, køen løste seg opp og bussen kjørte mot bomstasjonen; men bildet av måkene, frie, uavhengige, ble værende i Adams hode, minnet ham på den forestående reisen, om Susanne, instituttets skarpeste, vidunderlige og merkelige Susanne som han nå var gift med, som kapitulerte da han lovet henne denne bryllupsreisen, han husket overraskelsen hennes da han foreslo det, den uvante mykheten i ansiktet: I morgen skal vi dit, tenkte han, Susanne og jeg.

I likhet med reiser til fortiden, er reiser til det perfekte frikonkurransemarkedet på et eksperimentelt stadium.

Suget er bare vagt distraherende nå, som om han hadde glemt å spise.

Kontaktflaten mellom fiksjonen og vår verden er uutforsket. Det er ukjent om turister er underlagt de lokale naturlovene og er i stand til å tilpasse seg disse. For eksempel vet vi ikke om besøkende automatisk og øyeblikkelig får innsikt i alt lokalbefolkningen vet, og om de i så fall vil kunne håndtere så enorme datamengder.

Amatør, tenker Adam. Hvorfor skulle man vite *alt* andre vet? Det holder med det som kan ha betydning for potensielle transaksjoner.

Du er nå i ferd med å lande. Vi håper du får et hyggelig opphold. Velkommen til det perfekte frikonkurransemarkedet, og riktig god shopping!

Suget er borte. Et kort øyeblikk kjennes en rystelse, som trykket fra en fjern eksplosjon; deretter følger en intens stillhet.

Adam forsøker å snu seg, se seg omkring, men drakten er for tett, for stiv, og fremdeles er alt svart.

Han sitter stille og venter på at visiret skal åpnes; han tenker på sjø og måker, på Susanne, sovende, med kinnet mot skulderen hans.

Det er underlig at det skal ta så lang tid.

Tålmodighet har aldri vært Adams sterke side; nå har han i tillegg fått en kløe i hodebunnen, en slags prikking, temmelig intens også, han brenner etter å få romdrakten av, rufse til håret, gni håndflatene mot skallen. Kanskje er det som ved vanlige flyreiser: kø for å slippe inn til gate, bakkepersonale som mangler, forsinket bagasje, kø kan det forresten ikke være.

– Hallo, sier han mot mikrofonen. – Unnskyld. Kan du åpne snart?

Ingen svarer. Prikkingen gir seg ikke; det er ingen vanlig kløe, den likner surring, summing, som en veldig bisverm som flyr, kravler, kryper, utenpå skallen, inni. Han svetter, verre enn før, i pannen, nakken, under armene, vil gripe etter visiret og tvinge det opp selv, armbevegelsen stanser straks den er påbegynt: romdrakten er ubøyeelig, hard, slutter tett rundt ham.

– Susanne, er visiret ditt åpent? Ser du noe?

Adam er tørr i munnen. Prikkingen har spredt seg til haken, øyelokkene, ørene; han forsøker å konsentrere seg, trekker pusten dypt, det hjelper ikke, lufta i drakten er blitt ufrisk, oppbrukt.

– Susanne?

Det kan ikke ha vært meningen at de skulle være inne i disse draktene så lenge.

– Hallo, sier han behersket. – Jeg trenger mer luft snart. Kan noen skaffe meg luft?

Adam kommer på noe guiden sa før avreise, *det er mulig du må ha den på under hele oppholdet*, det kan ikke ha vært romdrakten han mente, sitte fast i en menneskeformet hermetikkboks under hele bryllupsreisen, ha-ha.

– Hallo!

Leppene er numne. Han forsøker å ikke bli hysterisk, han er ikke hysterisk, han er bare inne-stengt, blind, døv, alene, overfalt av kløe, i ferd med å bli kvalt.

– Slipp meg ut!

Skriket lyder dumpt i den tette hjelmen. Han vil sparke, fekte med armene, hva er det som skjer, med ham, med Susanne, bisvermen raser rundt ham, utenfor ham, prikker, stikker, hva slags påfunn er dette, hvem har rigget til dette, hvorfor virker ingenting, hvorfor får han ikke vite noe, mikroøkonomi er hans spesialfelt og aldri, noensinne, har han hørt at folk blir sperret inne i romdrakter i det perfekte frikonkurransemarkedet.

– Susanne! Hjelp!

Pusten går altfor fort. Han må ta seg sammen. Han må spare på lufta, dette er bryllupsreisen hans, bryllupsreisen med Susanne, man kan si mye om Susanne, men hun er den han vil ha, den han vil være hos, han dør i en menneskeformet hermetikkboks uten henne, og det eneste lyspunktet han kommer på, er at de i hvert fall rakk å gifte seg.

Hvis ekteskap fra et samfunn med så primitiv jus da er gyldig her.

Han har glemt, et øyeblikk, å holde bisvermen ute, skjerme seg mot den. Skrekkslagen kjenner han den blande seg med hans egne tanker, flomme inn, oversvømme dem, han hikster, kjenner noe glippe, løsne – og falle på plass.

Et veldig klarsyn overvelder ham.

Han vet alt.

Han er i det perfekte frikonkurransemarkedet. Alt det en annen vet, vet også han – for hvilken informasjon kan ikke tenkes å ha betydning, direkte eller indirekte, for en eller annen potensiell transaksjon?

Og den ekteskapskontrakten med Susanne, den er jo helt ufullstendig! Skal de smile idet de

våkner? Skal hun stå opp med høyre eller venstre fot? Hvem skal åpne melkekartongen? Hvor glattbarbert skal han være, hva er kompensasjonen for å ha glemt å gre seg, for å kysse uten glød? Nesten ingenting er spesifisert i den kontrakten.

Et slikt forhold vil vært fullt av eksterne effekter! Enhver gyldig kontrakt må være fullspesifisert.

Han ser alt, vet alt: Førsteklasses grønne erter går for atten kroner kiloet, sang fra gulspurv førtifire kroner minuttet, dagslys femtiåtte kroner dagen. Samlebåndsarbeidere hyres i sektor femten, det gis tolv kroner tillegg per time for relevant erfaring, fire kroner ekstra for godt humør, seks kroner for lange øyevipper. På ekteskapsmarkedet er tilbudet av unge menn med plettfri hud minimalt, likevektsprisen tilsvarende skyhøy. Frisk luft, øyeblikkelig levering, koster fire kroner kubikkmeteren.

Han lukker øynene, undertrykker en gispende hoste mens han slås for å få oversikt, se helheten.

Han ser den.

Den er logisk, vakker, henger sammen med en fabelaktig enkelhet: som likningene i artiklene Susanne og han har publisert (hver for seg – hun vil ikke ha ham som medforfatter, bidragene hans er for ubetydelige).

Selvsagt er man innestengt her! Hvordan skulle *alt* ellers kunne kjøpes og selges? Synet av frost i gresset, for eksempel, en disig himmel, våt asfalt, for ikke å snakke om glimt av sjø og måker: Hvordan skulle slikt kunne kjøpes og selges til markedspris, hvis forbigående kunne oppleve alt sammen gratis?

Nei: Alt av potensiell verdi må skjermes fra den som ikke har betalt.

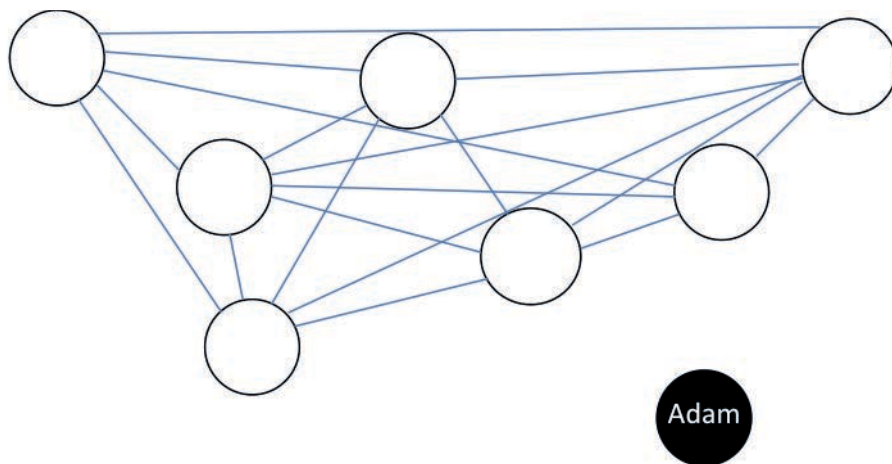
Derav romdrakten – ubevegelig, stiv, luft-, lyd- og lystett.

Hvordan kan han, en forsker, ha oversett det åpenbare? Han har til og med, i sin uvitenhet, forlangt å få 'slippe ut' – som om det fantes noe 'ute' her, som om ikke alt han forbinder med 'ute', felles omgivelser, utsikt, lys og luft, er fellesgoder, som ikke eksisterer!

Det perfekte frikonkurransemarkedet er innelukking.

Hvorfor har ingen påpekt dette for ham? Hvorfor har han aldri sett det så mye som antydnet i faglitteraturen?

Et kart avtegner seg i Adams hode, en struktur vidunderlig i sin enkelhet:

Kartet er skjematisk og underdriver, selvsagt, antall private eiendommer, dessuten ignorerer det variasjonen i størrelse, form og innhold, fra romdrakter som hans egen, til de rikes veldige tumlesteder med marmorsøyler og intrikat indre arkitektur – men ingenting av dette er viktig.

Det sentrale er de hermetiske skallene, boblene, som avsondrer hver enhet. Uten disse kunne det perfekte frikonkurransemarkedet ikke eksistere. Det er de som sikrer eiendomsretten, hindrer snylting på andre, skjerner individet mot andres påvirkning og inngrep.

Og utenfor dem, mellom dem, finnes bare dette ene, markert ved linjer i kartet: handelsstrømmer.

Handel krever transport. Fri bevegelse, for eksempel i biler eller helikoptre, er selvsagt utelukket. Folk kunne krasje eller komme i veien for hverandre, altså eksterne effekter; dessuten finnes det ikke noe 'ute' å bevege seg i. Fysisk forflytning skjer via transportrør – bøyelige, hermetisk lukkede rør som forlenges eller forkortes etter teleskopprinsippet. Rørene strekkes mellom eiendommer der handelsavtale er inngått, mot betaling av markedsleie til koordinateiere langs traseen ('grunneiere' blir misvisende, da det ikke finnes noe ute, og dermed ingen grunn). Ved motstridende traséønsker gjelder høyest betalingsvillighet.

Innsikten kjennes umåtelig, grenseløs: som å være på toppen av verden, skue utover og se alt, forstå alt, som beskrivelsene Adam har fått av

heroinrus, han har aldri opplevd noe liknende, følt noe liknende, Susanne og han vil kunne snakke om dette i uker etterpå, i år, dele minnet om dette veldige, grenseløse klarsynet, publisere artikler om det, sammen, hvor som helst, i *American Economic Review, Quarterly Journal!*

Hvis de da kommer seg hjem.

For nå kan han ikke stagge hosten lenger, brystet verker og ørene piper og han innser at han snart vil besvime, i besvimt tilstand kan han ikke inngå kontrakter, uten kontrakt får han ingen luft, hva var det det kostet, fire kroner kubikkmeteren, lokale kroner, han har ikke lokale kroner, hva har han å selge, samlebandsarbeid? Seg selv?

Kan mennesker fraktes gjennom transportrør?

Kan man slippes inn i en annens boble?

Ja! Bare slik kan alt kjøpes og selges, også tjenester som krever tilstedeværelse – frisørarbeid, sex, ekteskap! Når flere er til stede i samme rom, oppstår selvsagt gjensidig påvirkning: berøring, støy, lukt, estetisk nytelse eller ubehag. Og for at alt dette skal være element i en handel, og således ikke representere eksterne effekter, må kontrakter som gir adgang til en annens boble, spesifisere, ned til minste detalj, oppførsel, fremtreden og følelsesmessig reaksjon i enhver situasjon.

Men felles omgivelser – morgenlys gjennom gardinene, lukten av grønnsåpe – er ikke det lokale fellesgoder, som ikke finnes?

Tja. Er de nå egentlig det, hvis adgangen til dem er en fullspesifisert handelsvare?

Dette er et definisjonsspørsmål. Som ved andre definisjonsspørsmål finnes én versjon av det perfekte frikonkurransemarkedet for hver alternative definisjon; og heldigvis, takket være Susannes inngripen i bestillingsprosessen, befinner Adam og Susanne seg i versjon 14b, ikke 14a.

I versjon 14a, som vitterlig er den Adam pleier å forelese om, finnes slett ingen fellesgoder, uansett om de er handelsvare eller ikke. Først nå innser han at handel med tjenester som krever personlig tilstedeværelse dermed ikke er mulig! Hva mer er, i versjon 14a eksisterer ikke delte sanser opplevelser overhodet. Alt slikt ville vært lokale fellesgoder, som ikke finnes. I versjon 14a er derfor alle, alltid og for bestandig, avsondret i sine egne hermetisk avstengte bobler.

Men hvordan er det da mulig at alt av interesse likevel kan kjøpes og selges? Ganske enkelt ved at ingen i versjon 14a ønsker personlig kontakt.

Faktisk er versjon 14a av det perfekte frikonkurransemarkedet den mentale ekvivalenten til et svart hull: Alle vet det samme. Altså er viten et fellesgode. Men fellesgoder finnes ikke, altså finnes ingen viten.

Den som befinner seg i versjon 14a av det perfekte frikonkurransemarkedet, er derfor verken klar over dette faktum, eller noe som helst annet.

Men Susanne og han er ikke der. De er i en langt mer fleksibel versjon, nemlig 14b! Og Adam har en mengde ting han kan selge, han kan jobbe, han ser bra ut – hei. Vent litt.

Hva er dette?

I all verden.

Det kan ikke stemme.

Er Susanne på ekteskapsmarkedet? Javel, kanskje ikke så merkelig – men med *egen eiendom*?

Adam ler og gisper om hverandre. Hvor grenseløst uvitende han har vært: Hvor lite han har visst, hvor mye han har misforstått! Hun har jo fortalt ham, en gang han roste et av de faglige resonnementene hennes, at hun er herfra: Ja, sa hun da, jeg er født og oppvokst i det perfekte frikonkurransemarkedet. Og han tok det for en spøk – har Susanne noen gang hatt for vane å spøke?

Det er fabelaktig. Det er strålende.

Har han misoppfattet? Nei. Hennes eiendom har plass til dem begge.

Å komme til enighet er ingen sak. Tilbudet hennes reflekterer likevektsprisen, han er ung, har aldri hatt en kvise. Han foreslår noen tillegg og mindre endringer, godtar deretter alle betingelsene hennes, alle detaljer, prøver ikke engang å prute, hvorfor skulle han prute, det er dette han vil, det finnes ikke noe annet han vil. Han undertegner kontrakten; det er nok å tenke det, en fysisk signatur er overflødig – alle vet det samme, hele befolkningen er straks kjent med både vilkår og aksept, hvem som helst kan verifisere ved behov.

Visiret åpner seg.

Luft strømmer inn i hjelmen, kjølig, emmen, som i en hule.

Han suger den inn, fort, dypt. Drakten løser, åpnes.

Adam trår forsiktig ut. Han befinner seg i et rør, dunkelt belyst, høyt nok til å stå oppreist i, bredt nok til å bevege seg gjennom, det er et transportrør, ikke et hvilket som helst transportrør, det er, i henhold til ekteskapskontrakten han nettopp har inngått, hans eget transportrør: laveste standard, med koordinatleie for første transport betalt.

Han trekker pusten, begynner å gå; snart løper han.

Susanne står i døråpningen. Han ser henne på lang avstand. Døra slår igjen etter ham og han er inne, i armene hennes, varmen fra henne, lukten hennes, jasmin, allehånde, ingrediensene i parfymen er spesifisert i kontrakten, han har alltid trodd det var kanel, hvem bryr seg, det lukter Susanne.

De klamrer seg til hverandre med en uvant voldsomhet, river klærne av hverandre, begraver fingrene i hverandres hår, nøyaktig som avtalefestet. Og fornemmelsen av å være iaktatt, sett av alle, kan bare måle seg med den gangen han og Eva i nabohuset, hans eneste barndomsvenn, var åtte år og lekte doktor i et telt i hagen, gul ettermiddagssol gjennomlyste teltduken, og de åpnet glidelåsen i teltet og tumlet ut på gresset, Eva og han, og oppdaget ringen av jenter fra klassen som sto utenfor og lo.

Lyden av regn vekker ham.

Adam drar dyna bedre over seg og kryper tettere inntil Susanne, som spesifisert. Hun sover. Regnlydene er helt naturtro; høytalene hennes er enestående, resten av anlegget også, værtyper i forfriskende blanding, aktivitetstilpasset temperatur-

og oksygenjustering, klare og rene farger.

Selv her, i mørket under dyna, er de hos ham, tankene til de andre syv milliarder innbyggerne i det perfekte frikonkurransemarkedet – slik hans tanker er hos dem. Det er pussig, tenker han. Hjemme deler vi det ytre, men er avsondret fra hverandres innerste; her er det omvendt.

En fabelaktig kombinasjon: i fred, men ikke ensom.

Han strekker hånden ut og finner kontrollpanelet, demper regnet, slår vinduene på. Skyer trer frem, får form og dybde, setter seg i bevegelse. Rommet lysner, han ser taket, veggene, kommoden: alle inntrykk rettmessig kjøpt og betalt.

Susanne sover. Hun ligger på siden i en tynn nattkjole, skuldrene er solbrune, hånden er stukket innunder kinnnet. Nattkjolen liker hun selv også, det var det med hånden under kinnnet som var dyrt.

Helspesifiserte kontrakter med full informasjon er fabelaktig; hjemme lurte han stadig på hva hun drømte, hva slags humør hun ville være i når hun våknet, hva han skulle si, gjøre.

Men han må komme seg opp. Noen ferie blir dette ikke: Adgang hos Susanne krevde mer enn plettfri hud, med i pakken er også hele arbeidskapasiteten hans. Dagens jobb som samlebåndarbeider er allerede avtalt, med tilhørende fullspesifikasjon av alle forhold på arbeidsplassen, inkludert enhver påvirkning av sansinntrykk mellom ham selv og de andre arbeiderne.

Det er ergerlig at han ikke kan være atomfysiker eller advokat, nå da han endelig har kunnskapen som trengs; men det har dessverre alle andre også, dessuten er etterspørselen etter advokater skrøpelig i et samfunn uten hemmeligheter.

Adam drøyer et sekund eller to. Han har ikke lyst til å stå opp. Han vil ligge her, med Susanne, litt til; så tar han seg sammen og slår dyna til side. Idet han setter føttene på gulvet merker han en skjelving, en dump uro, lik fjern torden. Han ser opp, stusser; rystelsen er borte, likevel virker noe annerledes, som om fargekvaliteten er blitt en anelse svakere.

Han kysser Susanne på kinnnet, som avtalt, og reiser seg. Hun grynter i halvsøvne, blunker noen ganger, krummer seg sammen i fosterstilling med knyttnevene under haken, skyver albuene ut, strekker seg, gjesper.

Det er forbløffende, tenker Adam, at de til

og med måtte kontraktsfeste når og hvordan hun skal våkne, at hun våkner nøyaktig slik også – at det overhodet ikke observeres tilfeldige hendelser her. Det siste er svært overraskende: Feltarbeid er virkelig undervurdert som forskningsmetode i mikroøkonomisk teori.

Selv har Adam ofte påstått overfor studentene at usikkerhet og tilfeldigheter ikke er noe problem i det perfekte frikonkurransemarkedet. Det er bare å inngå betingede kontrakter, har han forklart, for eksempel slik: «Hvis Susanne våkner kl. 07.51 og grynter, skal Adam kysse henne på kinnnet. Hvis hun våkner 07.52 og grynter, skal han ikke kysse henne. Hvis hun våkner 07.52 og ikke grynter, skal han kysse henne i pannen»; og så videre. Slik kan selv tilfeldigheter innarbeides i fullspesifiserte kontrakter.

Det Adam ikke har tenkt på, og tilsynelatende ingen andre hjemme heller, er følgende. Anta at Susanne våknet på en vilkårlig måte – at hun skar en stygg grimase, for eksempel – og at Adam sto ved siden av og observerte dette. Han ville da, i samme sekund, få vite om denne grimasen. Og fordi all informasjon er felles, ville alle andre straks få vite om den også, de ville blitt påtvunget ny kunnskap uten verken å ha bedt om eller akseptert det, uten at det var ledd i noen handel: et eklatant eksempel på eksterne effekter, som ikke finnes her.

Dette er, innser Adam, bare nok en konsekvens av det perfekte frikonkurransemarkedets innebygde, men akk så ukjente, selvmotsigelse: Felles viten er et fellesgode. Fellesgoder finnes ikke.

I versjon 14a, det mentale svarte hullet, kan hendelser riktignok være så tilfeldige de vil. Der gir ny informasjon ingen effekter i det hele tatt, da alles hoder uansett er fullstendig tomme. Men her, i versjon 14b, i Susannes hermetisk lukkede eiendom, ville enhver observasjon av på forhånd ukjente hendelser pådyttet andre, i andre bobler, ny viten. Alle privat observerbare hendelser er derfor predeterminert; alt som skal bli kjent om dem, er kjent allerede.¹

Gjett om kollegene hjemme blir forbløffet når han påpeker dette!

I monitorene har været klarnet opp. Skyene er hvite og små: godværs skyer. Øverst i hjørnet av vindusbildet beveger tre måker seg over himmelen, fjernt, livaktig.

Susanne har satt seg opp i sengen. Hun

smiler, drar fingrene gjennom håret. Adam smiler tilbake, med lett hevede øyebryn, som foreskrevet, Susanne, elskede Susanne, hvilken lise å være sammen igjen, kunne la blikket hvile i hverandres noen sekunder, som kontraktsfestet: nytte synet av de brune øynene hennes, et millisekund for lenge.

Og i det samme kjenner han skjelvingen igjen, som et fjernt drønn.

– Adam, sier Susanne fort. – Vi må snakke.

Stemmen hennes er ullen, som om noe er galt med anlegget.

– Snakke? spør Adam forbauset.

Ingen snakker her. Det er ikke behov for å snakke her.

– Du er ikke spesielt godt integrert, Adam, sier hun. – Det er faktisk en god del du ikke får med deg.

Han stusser. Susannes hår er bustete, en lokk står rett ut over øret. Står det i kontrakten?

– Og dette må du få med deg, sier hun.

Han stirrer på håret hennes, vet plutselig hva hun skal si.

– Men – Susanne, stammer han. – Du kan ikke bare kaste meg ut. Vi er gift!

– Alle kontraktene dine er annullert.

Ansiktet hennes er utflytende, utydelig. Kanskje han trenger briller.

– Du er jo helt uforutsigbar, sier hun oppbrakt, – fullstendig ute av stand til å holde en kontrakt! Føler motvilje mot å stå opp! Stirrer for lenge! Hva er det for noe? Fatter du ikke at for hvert av de ikke-kontraktsfestede innfallene dine blir *alle* rystet, sjokkert! *Hva!* tenker de, *påvirker de hverandre utenom avtale? Men er ikke det perfekte frikonkurransemarkedet perfekt?* Du skaper de rene flodbølger av eksterne effekter, igjen og igjen!

Fargene i rommet er gjennomskinnelige nå, konturene er uskarpe. Adam blunker, gnir seg i øynene.

– Jeg trodde du var like lettintegrert som meg, fortsetter Susanne, – at du ville tilpasse deg straks, slik jeg gjorde hos dere.

Adam husker kollegenes blikkveksling bak Susannes rygg, studentenes vettskremte ansikter på forelesningene hennes, han sier ikke noe, hun ser fortørnet ut.

– Hele fiksjonen er i ferd med å gå i oppløsning, Adam, på grunn av deg!

– Meg?

Susanne slår ut med hendene, hvor er det blitt av uttrykksløsheten, hun *har* forandret seg.

– Javel, *oss*, da, roper hun. – Jeg bidro vel også litt, da vi kom, en engangshendelse! En kalkulert risiko! Vi visste jo begge at blandingen av deres og vår kunnskap måtte skape masse eksterne virkninger akkurat idet vi landet!

Dette har Adam aldri tenkt på.

Susanne stirrer på ham, skrekkslagen.

– Har du ikke? sier hun.

Viten er felles for de godt integrerte. Men ganske mye av den er tilgjengelig for den dårlig integrerte også. Derfor vet Adam at det ikke er hans sløvhet, dette at han overså kunnskapseksternalitetene ved landing, som skremmer henne: Hans sløvhet kan enkelt forklares ved at hans jordiske opprinnelse verken har trent ham i tankelesning eller i perfekt frikonkurransepraksis forøvrig.

Det skremmende, for Susanne, er at hun selv ikke har registrert denne sløvheten hans. Og for Susanne, født og oppvokst i det perfekte frikonkurransemarkedet, kan dette vanskelig bety annet enn én ting.

– Adam, jeg elsket deg. Så integrert var jeg.

Han hører anstrengelsen i stemmen, forsøket på å dekke over det som ikke kan skjules, slik intet kan skjules her: at hun har vært for lenge i utlendighet, blitt for integrert i en annen verden; at hun ikke passer her lenger.

Han rekker hånden mot henne, kjenner ingenting, som om hun ikke er der.

– Og nå, for eksempel, sier hun uforstyrret, – har du en kvise i pannen. Hvordan skulle en sånn som deg kunne inngå fullspesifiserte kontrakter? Uten styring over verken kropp eller sinn?

– Gjør du det ikke mer? hvisker han. – Elsker meg?

Han leter etter blikket hennes, finner det ikke, alt er blitt utydelig, en film ute av fokus.

– Men Adam. Hva er å elske?

Hun snakker langsomt, overbærende, som til et tungnemt barn. Han fokuserer på skoene sine, bøyer seg, forsøker å knytte en lisse.

– Å være uerstattelige for hverandre, kanskje? foreslår hun.

Det er vanskelig å holde tak i lissen, fingrene er følelseløse.

– Å være der for hverandre, uansett?

Gul ettermiddagssol skinner gjennom teltduken, på Eva, elleve år, lyser opp smilet hennes,

de klare øynene. Og det summer om Adam, verre enn noensinne, det ringer i ørene, ljoer i hjernevindingene: Det er unge, gamle, menn og kvinner fra alle avkroker av det perfekte frikonkurransemarkedet, de ler, overgivent, hjertelig, av ham: mannen som tror man kan elske, her, i det perfekte frikonkurransemarkedet.

– Jeg tror du er gal, sier Susanne lattermildt og tørker seg i øyekroken. – Tenk deg om. Et gode som ikke er til salg? Markedsrett i kjønnsmarkedet?

Ordene er dype, uartikulerte, slurete: et lyd-bånd i ferd med å stanse. Han strekker armene mot henne, vil rope at hun må bli med hjem, at hun i hvert fall må låne ham penger til koordinatleien, at returtransporten ikke kommer før om seks dager. Men det kommer ingen lyd. Bildet flyter utover, alt er tåke. Gravitasjonen må være i uorden også, han trenger noe å holde seg fast i, vakler mot døra, griper dørvrideren, den er ikke der, kulda og eimen av jord slår mot ham likevel.

Han bråsnur. Hun er borte. Døra er borte. Alle spor av Susanne, av Susannes hermetiske skall, er borte.

I blinde famler han etter rørveggene. Han finner ingenting, kjenner ingenting, ikke annet enn åndenød, ikke annet enn fornemmelsen av å være oppslukt i et veldig, bunnløst hull.

Det er fullstendig mørkt, fullstendig stille.

Hvor er han?

Hva har skjedd?

Er han fremdeles i versjon 14b av det perfekte frikonkurransemarkedet, men ingen vil handle med ham?

Er han sendt videre til versjon 14a – det mentale svarte hullet?

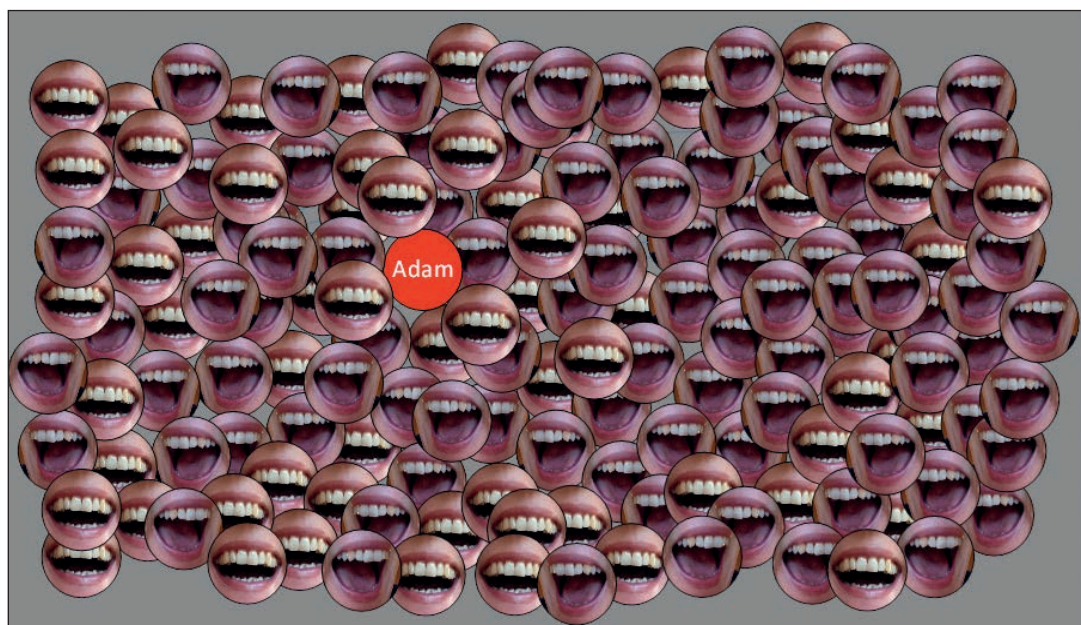
Har han ødelagt det perfekte frikonkurransemarkedet for godt? Er dette Armageddon?

Han vet ikke. Men det spiller heller ingen rolle; for konsekvensene, for ham, er nøyaktig de samme.

Og i kjølvannet av denne tanken følger en tanke til, en som ryster ham, kaster ham ut i eksistensiell tvil, får ham til å spørre seg om hele hans liv og virke kan ha vært basert på en misforståelse, en feil.

Han husker guidens ord: *Der hvor den virkelige verden avviker fra utopien, såkalt markedsvikt, kan politiske inngrep behøves; der verden likner utopien, er tiltak overflødige, da det perfekte frikonkurransemarkedet jo fungerer perfekt.*

Ordene er som tatt ut av en av hans forelesninger, helt i tråd med hans egen overbevisning. Inntil nå. For nå forekommer det ham at dette grunnleggende resonnementet på en eller annen måte har villedet ham, han kan ikke peke på hvor-

dan, han føler bare at denne bryllupsreisen kanskje ikke har vært helt perfekt, at det ville vært fint, nå, med et eller annet slags politisk inngrep.

Men lenger kommer han ikke. For det er nå oksygeninnholdet i Adams blod faller under det kritiske nivået for normal hjernevirksomhet. I et blaff, idet bevisstheten forsvinner, skaper hjernens

døende synapser en siste, livaktig forestilling: Tett omkring ham står fremmede, han kjenner kroppsvarmen deres, svettelukten, ånden, og mens bus-sen snegler seg av sted, ser han, mellom de andres hoder, blå himmel, lysglimt fra sjøen, en måke. Og Adams siste erkjennelse blir også hans største: at han savner rushtrafikken ved Skøyen.

---

1 I en tredje versjon, 14c, finnes det derimot tilfeldigheter, og denne verdenen er derfor ikke predeterminert. Alle avtaler som noen gang skal bli inngått, inngås ved verdens begynnelse, ved hjelp av betingede kontrakter (slik Adam har forklart studentene). Etter dette tas aldri mer noen beslutning av noe slag. Til evig tid ruller innbyggernes liv videre kun ved å følge de første, uforanderlige kontraktene til punkt og prikke. Ny informasjon spres også her til alle, men det gjør ikke noe, for slik informasjon kan ikke påvirke noen transaksjon: Det forekommer aldri noen ny transaksjon. Versjon 14c er imidlertid lite populær som utgangspunkt for økonomers vurdering av politikk, da det i 14c ikke finnes beslutninger, heller ikke politiske, med mindre man befinner seg ved verdens begynnelse.

---

*NOVELLEN ER HENTET FRA BALLADEN OM DEN
USYNLIGE HÅND, SOM KOMMER I AUGUST.
ILLUSTRASJONENE ER FORFATTERENS EGNE.*